

Ravshan Rajabov

JAHON TARIXI

Qadimgi Sharq,
Yunoniston,
Rim

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligi tomonidan 5110600 Tarix o'qitish metodikasi ta'lim
yo'nalishi talabalari (o'quvchilari) uchun darslik
sifatida tavsiya etilgan

YANGI ASR AVLODI
TOSHKENT
2015

UO‘K: 94(100) (075)

KBK: 63.3 (0)

R-17

Rajabov, Ravshan

Jahon tarixi: I qism. Qadimgi Sharq, Yunoniston, Rim / Ravshan Rajabov.
– Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015. – 604 b.

ISBN 978-9943-27-624-6

O‘quv darsligi Jahon tarixi fanining yangi dasturi asosida yozilgan. U uch bo‘limdan iborat: Sharq, Yunoniston va Rim. Darslikda qadimgi Sharq, Yunoniston va Rim tarixiga oid asosiy voqea-hodisalar, sharq va g‘arbda ilk davlat va jamiyatning paydo bo‘lishidan to ularning gullab-yashnashi va so‘nish davri – milodiy V asrgacha yoritilgan.

Qadimgi sivilizatsiyaning iqtisodiy-ijtimoiy tuzilmalari, siyosiy davlat tashkilotlari, madaniyatlarining asosiy sohalari tahlil qilinadi.

Darslik oliy o‘quv yurtlari tarix fakultetlari talaba va oqituvchilari, maktab, litsey va kollej o‘quvchilariga hamda jahon tarixi va madaniyatini o‘rganuvchilarga mo‘ljallangan.

UO‘K: 94(100) (075)

KBK: 63.3 (0)

Mas’ul muharrir:

G‘. TEMIROV,
tarix fanlari doktori

Taqrizchilar:

X. RAUPOV,
tarix fanlari nomzodi, dotsent
Z.U. HAYITOV,
tarix fanlari nomzodi, dotsent
R. N. TOLIBOV,
tarix fanlari nomzodi, dotsent

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 2015-yil 2-fevraldagi 32-sonli buyrug‘iga asosan ushbu darslikni nashr etishga ruxsat berilgan

ISBN 978-9943-27-624-6

© Ravshan Rajabov, «Jahon tarixi». «Yangi asr avlodi», 2015.

BIRINCHI QISM

I BOB

QADIMGI SHARQ

KIRISH

1. Qadimgi Sharq aholisi. 2. Qadimgi Sharq jamiyati va davlatchiligi. 3. Qadimgi Sharqda yer egaligi. 4. Qulchilik. 5. Qadimgi Sharq jamoasi.

«Qadimgi Sharq» geografik tushunchasi shimoliy-gʻarbiy Afrikadan Tinch okeanigacha va buyuk choʻllardan Hind okeani va Sahroyi Kabirgacha boʻlgan ulkan hududni qamrab oladi. Qadimgi Sharq deb shartli ataladigan bepoyon geografik hudud gʻarbdan sharqqa qadimgi Karfagen joylashgan hozirgi Tunis-dan Xitoy, Yaponiya va Indoneziyagacha, janubdan shimolga hozirgi Efiopiyadan Kavkaz togʻlari va Orol dengizining janubiy qirgʻoqlarigacha choʻzilib ketgan. Bu yerda qadimda mavjud boʻlgan koʻp sonli sharq davlatlari tarixda muhim rol oʻynaydi: Qadimgi Misr podsholigi, Bobil, Xetlar, Osuriya, Finikiya, Suriya, Falastindagi, Frigiya, Lidiya, Eron togʻ tizmasidagi davlatlar, jumladan, Yaqin Sharq hududlarini oʻz tarkibiga kiritgan qudratli fors Ahmoniyar davlati, Hindiston, Xitoy, Koreya va Janubiy-Sharqiy Osiyo hududlaridir.

Insoniyat tarixi ibtidoiy jamoadan sivilizatsiyaga oʻtishi shaharlarning paydo boʻlishi, ularning hokimiyat va diniy markaz sifatida shakllanishi, ibodatxona va saroylar qurilishi, yozuvning va shuningdek, jamiyatda turli sinflar va davlatchilikning vujudga kelishi bilan boshlanadi. Qadimgi sivilizatsiyalar davri qadimgi dunyo tarixi fani tomonidan oʻrganiladi. Tabiiyki, sivilizatsiyalar tarixi qadimgi sharqda miloddan avvalgi IV ming yilliklardan urugʻ-jamoa munosabatlaridan davlat va jamiyatga oʻtish natijasida turli ijtimoiy qatlamlarning paydo boʻlishi bilan boshlanadi. Qadimgi Sharq sivilizatsiyasi geografik hududlarda turli davrlarda tugallandi. Yevropa tarix fani anʼanasiga koʻra Old Osiyoda Qadimgi Sharq tarixi Makedoniyalik Aleksandrning yurishlari (mil.avv. IV asr) bilan tugallandi. Janubiy-Sharqiy

Osiyo mamlakatlari uchun milodiy I ming yillikning II yarmigacha davom etdi.

Qadimgi sharq hududi subtropik iqlimli, juda issiq va quruq yozi, yumshoq qishi bilan ko'zga tashlanadi. Qadimgi Sharq xalqlarining sivilizatsiyalari asosan buyuk daryolar: Nil, Dajla va Frot, Hind, Gang, Xuanxe, Yanszi, Amudaryo kabi havzalarning unumdor vodiylarida sun'iy sug'orishga asoslangan xo'jalik hayotining samarali rivojlanishi bilan ajralib turadi. Qadimgi Sharq sivilizatsiyasi jahon xalqlari taraqqiyotining keyingi rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Qadimgi Sharqda ilk sivilizatsiyalar katta daryo havzalarida dehqonchilik rivojlanishi natijasida paydo bo'ldi. Qadimgi sivilizatsiyaning ijodkorlari bo'lgan turli tilda so'zlashgan va bir-biriga o'xshamagan xalqlar ko'z oldimizda namoyon bo'ladi. Ularning har birini o'z turmush tarzi, o'z axloqi, urf-odat, an'analari, dunyo, jamiyat va tabiat to'g'risidagi o'z qarashlari mavjud edi. Katta daryolar vodiylarida vujudga kelgan (Misr, Ikki daryo oralig'i, Eron, O'rta Osiyo, Hindiston, Xitoy hududlari) davlatlar insoniyat sivilizatsiyasining asosiy o'choqlari bo'ldi. Bu hududlarda shahar-davlatlar shakllanib, rivojlangan o'choqlari ko'paydi. Tog'li mamlakatlar (Kichik Osiyo, Suriya, Falastin) uchun geografik, iqlim sharoitlari jamiyat va davlat taraqqiyotiga o'z ta'sirini o'tkazdi. Qadimgi sharqning buyuk sivilizatsiyalari bir necha ming yillar davomida shakllanib, insoniyatning keyingi taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan o'ziga xos ulug'vor madaniyatni yaratdi. Qadimgi sivilizatsiyalar insoniyatning kelajak madaniy-ma'naviy-siyosiy taraqqiyotining asoslarini yaratdi. Umuminsoniy qadriyatlarning huquqiy, madaniy-ma'naviy g'oyalarining asoslari ana shu sivilizatsiyalar bag'rida yotadi.

Buyuk cho'llar deb atalgan Shimoliy Xitoydan Shimoliy Qora dengiz bo'yigacha cho'zilib ketgan bepoyon cho'l-dasht hududida mil.avv. II-I ming yilliklarda buyuk sak-skif sivilizatsiyasi shakllandi. Sak-skif sivilizatsiyasi ko'chmanchi o'troq va yarim o'troq xo'jalikka asoslangan jamiyat bo'lib, ular noyob madaniyat yaratdilar. Bu madaniyat insoniyat sivilizatsiyasining ajralmas tarkibiy qismi bo'ldi. Sak-skif sivilizatsiyasi qadimda mavjud bo'lgan boshqa davlat va jamiyatlar bilan yonma-yon yashadi va ularning taraqqiyotiga hayotbaxsh ta'sir qildi.

Qadimgi Sharq xalqlarining tarixini miloddan avvalgi IV ming yillikning ikkinchi yarmida Nil va Frot vodiylarida ilk davlatlar va jamiyatlar paydo bo'lishidan boshlab o'rganish qabul qilin-

gan. Qadimgi sharq sivilizatsiyasining taraqqiyoti milodiy III asrgacha davom etdi. Ilk davrdan boshlab turli hududlarda iqlim, -geografik hududiy joylashuv tufayli Insoniyat tarixiy taraqqiyoti notekis bordi. Su sababli turli hududlarga ishlab-chiqarish, yer egaligining yangi feodal bosqichga o'tishi turli davrlarda yuz berdi. Lekin jamoa munosabatlari ma'lum darajada sharq mamlakatlarida saqlanib qoldi. Aleksandr yurishlari bilan Ellin davlatlari vujudga keldi. O'rta Osiyo, Hindiston va Uzoq Sharq mamlakatlari tarixida antik davr milodiy III-V asrlargacha, qaysiki, bu hududlarda antik ishlab chiqarish munosabatlari yemirilgan vaqtgacha o'rnatiladi.

1. Qadimgi Sharq aholisi. Qadimgi Sharq aholisi turli irq va irqiy guruhlariga: yevroosiyo, yevropoid, ekvatorial yoki negroavstroid xalqlar, osiyo-amerika yoki mongoloid irqi (Uzoq Sharqda), negroid irqi (Napate va Meroye – hozirgi Sudan), Janubiy Hindiston kabilarga bo'lingan. Irq etnologiyasi ko'p sonli xalqlar, qabila va etnik guruhlariga bo'linadi. U ba'zi hududlarga, turli irqiy guruh va guruhchalarga bo'lingan. Qadimgi Sharqda sekin-asta barqaror yirik til oilalari paydo bo'ldi. Old Osiyoda ko'p sonli somiy-homiy yoki afro-osiyo til oilasi somiy shoxchasiga Misr yoki homiy, berber-liviya, kushit tillarida so'zlashadigan turli xalq va qabilalar yashar edi. Somiy tillarida so'zlashuvchi xalqlarga akkadlar, amoriylar, oromiylar, osuriylar, xanaanlar, yahudiy, arab va boshqalar kirgan. Somiy tilli xalqlar asosan Mesopotamiya cho'llari va Arabiston yarim-orolida yashar edilar. Misr yoki homiy shaxobchasiga qadimgi Misr aholisi, berber-liviya tillarida Nil vodiysining g'arbidagi qabilalar, kushit tillarida Nil daryosining yuqori oqimidagi xalqlar so'zlashar edilar. Qadimgi misr tili qo'shni liviya va sudan xalqlari tillariga o'xshash edi. Xett-luviya va hind-eronlar hind-yevropa tillari oilasining shaxobchalaridan biri edi. Xett-luviya tillarida xettlar, luviyaliklar, koreyslar va Kichik Osiyoning boshqa kichik qabilalari so'zlashar edi. Mesopotamiyadagi shumerlar qaysi til oilasiga mansubligi hozirgacha ma'lum emas. Shumer xalqi va yozuvi to'g'risida ingliz olimi Roulingson ilk bor o'z tadqiqotlarida to'xtaldi. Olim Oppert 1869-yil Fransiya arxeologiya jamiyatida Mesopotamiya janubida yashagan xalqni shumerlar deb nomlashni taklif qildi. Oppert shumer tili turk, fin va mojar (benger) tillariga qarindoshligini asosladi. Shumerdan shimolda Mesopotamiyada somiy tilli etnoslar yashagan. Shumerlarning eng yaqin qo'shnilari bo'lgan elamiylar ulardan janubi-sharqda

Dajla va Fors qo'ltig'ining quyi qismida yashab, alohida tilda so'zlashdilar. Yuqori Mesopotamiya va Kavkaz ortida qadimdan xurrit tilli xalqlar yashadi.

Hind-eron shaxobchasida midiyaliklar, forslar, parfiyaliklar, baqtriyaliklar, saklar va qadimgi Hindiston oriyolari so'zlashar edilar. Kichik Osiyoning ba'zi xalqlari hind-yevropa tillar oilasining frako-frigiya guruhi tillarida so'zlashar edi. Xurrit tillar oilasi alohida turar edi. Bu oilani xurriylar, urart va protoxettlar tashkil qilgan. Qadimgi Hindiston aholisi dravid oilasiga mansub bo'lib, ular dravid, gujarat, assam, singal va tamil kabi qadimiy xalqlardan iborat edi. Qadimgi Xitoy qabilalari sino-tibet yoki tibet-xitoy tillar oilasiga kirgan. Shu bilan birga ba'zi tillar, misol uchun, shumerlar, Zagros tog'larida yashagan lulubeylar biror-bir til oilasiga kirmay alohida turadilar.

Qadimgi Sharqning ko'p sonli etnik guruhlarining muntazam ravishda harbiy-siyosiy, savdo va madaniy aloqalari turli etnik guruhlarining aralashib ketishiga va yanada murakkab etnik birliklarning paydo bo'lishiga olib keldi. Qadimgi Sharq sivilizatsiyasini yaratishda turli xalqlar, etnik guruhlar turli davrlarda faol ishtirok etdilar.

Kichik Osiyo va Shimoliy Suriya hududlarida eramizdan avvalgi II ming yillikda nesiyar deb atalgan qabilalar mavjud bo'lgan (Nesiy degan nom Galis daryosining janubida joylashgan Nesiy yoki Nesha degan mamlakat va shaharning nomidan olingan). Nesiyar protoxett qabilalaridan til jihatdan farq qilganlar. Chex olimi B.Grozniiy o'zining tadqiqotlarida ko'rsatishicha, nesiyar tili hind-yevropa guruhidagi xalqlar tillariga juda yaqin bo'lgan.

Til jihatidan bo'lgan shu yaqinlikka asoslanib, tarixchilarning Xett davlati Yevropadan Kichik Osiyoga migratsiya qilgan qabilalar tomonidan tuzilganligi kabi farazlari mavjud. Xett tili va etnosi turli tillarda: protoxett, palay, luviya va nesiy tillarida so'zlashgan va bir-biri bilan aralashib ketgan qabilalar guruhlarini tomonidan bir necha asrlar davomida shakllangani tarixiy tadqiqotlar natijasida ilmiy asoslab berilgan.

O'rta Osiyo antropogenez jarayoni sodir bo'lgan hududlardan biri hisoblanadi. Bu hududda yashagan xalqlarda mongoloid belgilar ustivor bo'ladi. Ular arxeologik, etnografik, lingvistik manbalarda hamda antik yozuvchilar asarlarida e'tirof etilgan sak-massagetlar, usun, so'g'd, xorazm, baqtr, farg'onlar (farg'onaliklar) edi. Strabon xorazmiylarni sak-massagetlar

turkumiga kiritib, ularni so'g'd va baqtrlar turmush tarzi va xulq-atvorida farq yo'q deb ta'kidlaydi.

XX asrning so'nggi choragidagi tadqiqotchilar xulosasiga ko'ra, jez davrida O'rta Osiyoning janubiy hududlarida baland bo'yli, boshi cho'zinchoq, yuzi tor irq (yevropoid) vakillari yashagan. Shimoliy dasht-cho'l hududlarida boshi dumaloq, yuzi kengroq va uncha cho'ziq bo'lmagan etnoslar mavjud bo'lgan. Janubdagi etnoslar O'rtayer dengizi irqiga mansub deyiladi. Ular Old Osiyo, Hindistongacha bo'lgan hududlarda tarqaladi. Shimoliy xalqlarga xos xususiyarlarga ega odamlar Sibir, Oltoy, O'rta Osiyo, Ural, Volga hududlarini qamrab oladi.

Jez davrida janubiy Sibir, Oltoy, Qozog'iston, Ural hududlarida turkiy tilli o'troq, yarim o'troq va ko'chmanchi chorvador saklar yashagan. Jez davrida O'rta Osiyodagi janubiy va shimoliy etnoslarning assimillatsiyasi natijasida hududda jez davri va undan keyingi davrlarda yashagan O'rta Osiyoning qadimgi etnoslari (sak-massagetlar, xorazmliklar, farg'onaliklar, baqtrlar, so'g'dlar, parfiyaliklar shakllandi. Sak-massagetlar, xorazmliklar, farg'onaliklar, baqtrlarning ajdodlari janubiy va shimoliy antropologik qiyofadagi odamlar bo'lgan.

2. Qadimgi Sharq jamiyati va davlatchiligi. Qadimgi Sharq mamlakatlarida asta-sekin uch qatlam: qullar va ularga yaqin qaram kishilar, mayda ishlab chiqaruvchilar va tarkibida yirik yer egalari, saroy amaldorlari, harbiy boshliqlar, urug' zoda-gonlarini birlashtirgan hukmron tabaqa shakllangan. Mayda ishlab chiqaruvchilar erkin va qaram yer egalari, turli mulkiy darajadagi hunarmandlardan iborat edi. Har bir ijtimoiy tabaqa yaxlit va bir xil bo'lmay, huquqiy ahvoli, turmush tarzi, boyligi miqdori bo'yicha bir-biridan farq qiladigan bir necha qatlamdan iborat bo'lgan. Qadimgi Sharqning turli hududlaridagi tabiiy sharoit o'zining alohida xususiyatlari va umumiy tomonlariga ega: asosan subtropik iqlim va yozda juda issiq, qishda yumshoq iqlimli hudud. Qadimgi Sharq xalqlarining tarixiy taqdirida buyuk daryolar: Nil (6700 km), Frot (2700 km), Dajla (1900 km), Hind (3180 km), Gang (2700 km), Xuanxe (4850 km) muhim o'rin tutadi. Bu daryolar dunyoda eng yirik daryolar bo'lib, yaxshi sug'oriladigan, hosildor keng vodiylarni tashkil qiladi. Bu hududlarda xo'jalik faoliyatini sun'iy sug'orish inshootlari barpo qilib, ko'pdan-ko'p kanallar tizimini Nil, Frot vodiylarida, Amudaryo, Zarafshon, Sirdaryo havzalarida, Gang, Xuanxe va Mekong daryolarida to'g'onlarni qurish orqali

suv toshqinlarini jilovlash mumkin edi. Bu hududlarda yashaydigan kishilar mahsuldor dehqonchilik qilish uchun juda katta kuch sarf qilishga majbur edilar. Daryolarda baliqlar juda ko'p bo'lib, odamlarga asosiy ovqat bo'lar edi. Frot, Dajla, Nil va Mekong daryolari vodiylarida ekinlar asosan yovvoyi holda o'sgan. Daryo vodiylarida arpa, sholi, bug'doy, tariq va boshqa donli ekinlar madaniylashtirildi. Boy hayvonot dunyosi ko'pchilik hayvonlarni yashnab ketishi uchun shart-sharoit yaratdi. Shu bilan birga, allyuvial tuproqli vodiylarda tosh, qurilish uchun daraxt, metallar (mis, oltin, qalay, kumush) kabi uyg'un xo'jalik hayoti uchun zarur bo'lgan xomashyo taqchil edi. Bu xomashyolar tog'li hududlar, sahro-cho'llarda mavjud edi. Shu sababli, eramizdan avvalgi IV ming yillikda allyuvial vodiylar (Nil, Dajla va Frot) aholisi tog'li va sahro rayonidagi (Sinay, Nubiya, Arman, Tavr tog'lari) aholi bilan xomashyo almashinuvi jarayoni boshlandi. Ishlab-chiqarish munosabatlari savdoning past darajasi bilan tafsiflanadi. Turli hudud va etnoslar o'rtasidagi ayirboshlash ko'p hollarda talonchilik urushlariga aylanib ketgan. Boy xomashyo manbalari mavjud hududlarni o'z tarkibiga kiritgan katta-katta, harbiy jihatdan kuchli davlatlar paydo bo'lishiga olib keldi.

Buyuk daryolar vodiylarida odam yashashi uchun qulay shart-sharoitlarning vujudga kelishi ishlab chiqarish kuchlarining paydo bo'lishiga imkon yaratib, ilk mudofaa inshootlari va shaharlar shakllanishiga olib keldi. O'sha davr uchun shahar yangi voqelik edi. Shahar odamlar g'uj bo'lib yashaydigan, turli xil kasb-hunarlar mavjud bo'lgan hamda madaniy o'choq bo'ldi. U boshqaruv va diniy e'tiqod markazi bo'lib qoldi. Shaharlarda hunarmandchilik ishlab-chiqarishi shakllandi. Shahar savdo-hunarmandchilik markazi vazifasini bajardi. Ishlab chiqaruvchi xo'jalikning vujudga kelishi, sug'orma dehqonchilik, chorvachilikning rivojlanishi, metallarning o'zlashtirilishi va shaharlarning paydo bo'lishi qadimgi Sharqda ilk sivilizatsiyalarning paydo bo'lishiga olib keldi. Bu jarayon ijtimoiy qatlamlarning paydo bo'lishi va ular o'rtasidagi munosabatlarning murakkablashuvini yuzaga keltirdi. Mulkiy tabaqalanish kuchayib ketdi. Yangi ijtimoiy qatlam – qulchilik vujudga keldi. Aholining asosiy qismi o'troq turmush kechirib, dehqonlar jamoasi, hunarmandlar aholining ko'pchiligini tashkil etgan. Qadimgi Sharqda hukmron sinfning o'ziga xos xususiyati uning davlat apparati bilan yaqin aloqasi edi. Ijtimoiy tabaqalanish

ziddiyatli bo'lib, doimiy ravishda jamiyatda norozilikni, turli g'alayonlarni vujudga keltirar edi. Qadimgi Sharq mamlakatlari taraqqiyotini o'sha davr yunon shahar-davlatlari va qadimgi Rim bilan qiyoslaganda, qadimgi Sharq jamiyati taraqqiyotidagi barqarorlik, asrlar davomida urf-odat, an'analar asosida jamiyatda o'ziga xos turmush-tarzini ko'rish mumkin. Bu qadimgi Sharq iqtisodiyotida natural xo'jalikning hukmronligi, hunarmandchilikning buyurtma asosida rivojlanishi, tovar xo'jaligining zaifligini, texnika va texnologiyaning sekin takomillashganini, mehnat taqsimotining past darajadiligini ko'rish mumkin.

Qadimgi Sharq davlati hukmdori va uning boshqaruv apparati sun'iy sug'orish tizimini barpo qilish tashkilotchilari bo'ldilar. Iqtisodiyotning asosi bo'lgan dehqonchilik suniy sug'orishga asoslangani, katta hajmdagi sug'orish inshootlarini qurish va uni ta'mirlash, ishchi holatida saqlab turishga, faqat davlat hokimiyatigina qodir edi. Bu davlat hokimiyatini, ya'ni mutlaq hukmdor hokimiyatini kuchayishiga olib keldi. Natijada davlat hokimiyati mamlakat yer jamg'armasining oliy egasi bo'lib qoldi. Davlat asosan yerning oliy egasi sifatida yerga egalik va nazorat qilish, ma'lum miqdorda soliq olish bilan cheklangan. Lekin davlat hokimiyati katta moddiy resurslarga ega bo'ldi.

Qadimgi Sharq jamiyatlari uzoq davom etgan notekis tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tdilar. Ba'zi Qadimgi Sharq mamlakatlari yuksak ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyot darajasiga erishdilar (Qadimgi Misr, Mesopotamiya, Finikiya, Kichik Osiyo, Qadimgi Hindiston va Xitoy, Eron hamda O'rta Osiyo). Bu hududlarda yuksak rivojlangan madaniy, iqtisodiy va siyosiy markazlar shakllandi va qo'shni mamlakatlarga o'z ta'sirini o'tkazdi. Buyuk cho'llarda ko'chmanchi chorvachilikka asoslangan xo'jalik asosida o'ziga xos sivilizatsiya shakllandi. Mil.avv. IV–III ming yilliklarda Qadimgi Sharqning turli sivilizatsiya markazlari (Misr, Mesopotamiya, Hindiston) nisbatan yopiq rivojlandi. Mil.avv. II ming yillikning o'rtalaridan Yaqin Sharqning turli hududlaridagi yuksak taraqqiyot natijasida hududlar o'rtasida iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalar o'rnatildi. Mil.avv. I ming yillikda esa bu aloqalar yanada kuchaydi va madaniyatlarning o'zaro ta'siri natijasida Sharqning turli mamlakatlari madaniyatlari boyidi. Shu tarzda, Qadimgi Sharq dunyosining yaxlitligi amalga oshdi.

Qadimgi sharq jamiyatlari bir-biriga o'xshash va olaquroq turli ijtimoiy qatlam va guruhlardan iborat edi. Qadimgi sharq

jamiyatini jamoachi dehqonlar, chorvadorlar, hunarmandlar, savdogarlar, qullar, harbiylar, oqsuyak zodagonlar, kohinlar, amaldorlar va saroy a'yonlari tashkil etgan.

Ayrim jamiyatlarda ijtimoiy tabaqalarning mavqei, o'rne qat'iy belgilangan bo'lib, bunday jamiyatlar asrlar davomida belgilangan qoida-an'analar asosida yashadilar (Hindiston). Har bir ijtimoiy qatlamning jamiyatda o'z o'rne bor edi. Bu jamiyat kasb-hunar bo'yicha jamoachi dehqonlar, chorvador, hunarmandlar, savdogarlar, diniy e'tiqod xizmatchilari jamiyati bo'ldi. Bu jamiyatlarda jamoaning birdamligi, o'z-o'zini boshqarish, ma'lum bir an'ana, urf-odat asosida yashash tarzi ustuvor edi. Qadimgi sharq tarixini o'rganish jarayonida jamiyatlarda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni, chuqur ziddiyatlarni ko'rish mumkin.

Qadimgi sharq jamiyati turli ijtimoiy qatlamlardan tashkil topgan. Hukmdor, uning oilasi, qarindosh-urug'lari, saroy a'yonlari, aslzoda boylar, oliy amaldorlar, harbiy sarkardalar, boy savdogarlar, kohinlar oliy tabaqani tashkil etgan. O'rta va mayda yer egalari, mayda hunarmand savdogarlar, harbiylar, kichik kohinlar hamda jamoachi dehqonlar quyi qatlamni tashkil etgan. Jamiyatning eng quyi pog'onasida qaram kishilar va qullar turgan. XX asr boshlarida topilgan qadimgi Bobil podshosi Xammurapining qonunlar to'plamida va yana Xett qonunlarida aholi, birinchi navbatda, erkin odamlarga va qullarga bo'linadi.

Xo'jalik natural bo'lgani uchun aholining aksariyat ko'pchiligi qishloqlarda jamoa bo'lib yashaganlar, shahar aholisining katta qismi ham yerga bog'lanib qolgandi. Ular ham ko'p hollarda o'zlarini zaruriy oziq-ovqat bilan ta'minlash uchun shahar atrofida dehqonchilik bilan shug'ullanganlar.

Qadimgi sharqda ishlab chiqarish usulining o'ziga xos xususiyati yerga jamoaning egaligidir. Xuddi shu xususiyat sharqshunos olimlarning Yevropadan farq qilgan holda Osiyo ishlab chiqarish usuli tushunchasini shakllantirishlariga asos bo'ldi. Shubhasiz, Osiyo ishlab chiqarish usuli haqidagi masala murakkab va munozaralidir. Bu mavzudagi munozara hali-hanuz davom etmoqda. Lekin Osiyocho ishlab chiqarish usuliga asoslangan o'ziga xos jamiyat (ba'zan uni hatto mahalliy emas, balki universal jamiyat deb e'tirof qiladilar) bo'lmaganligi borgan sari ko'proq ma'lum bo'lib qolmoqda.

Qadimgi Sharq davlatchiligi harbiy demokratik an'alarini asta-sekin tugatgan holda uzoq davom etgan jarayonda shakl-

Bu tanishuv parchasidir. Asarning toʻliq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/1846> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/1846> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/1846>